

PÚTAVO O PÚTAVOM HEIDEGGEROVI

Rozhovor s profesorom Richardom Capobiancom

Richard Capobianco, profesor filozofie na Stonehill College v Massachusetts (USA), žiak a pokračovateľ jedného z najvýznamnejších amerických bádateľov Heideggerovho diela W. J. Richardsona. V roku 2010 vydal knihu *Pútavý Heidegger (Engaging Heidegger)*, ktorá právom vzbudila veľkú pozornosť odbornej verejnosti v USA a Kanade. Aj to bol jeden z dôvodov, prečo sa v roku 2012 Capobianco dostal do zoznamu tristo najprestížnejších amerických profesorov, ktorý každoročne zostavuje Princetonská univerzita. V roku 2014 vychádza Capobiancovi ďalšia dôležitá kniha pod názvom *Heideggerova cesta bytia (Heidegger's Way of Being)*, ktorá potvrdila, že jeho skúmania sa pokúšajú originálnym spôsobom nastoliť a riešiť viaceré otvorené problémy Heideggerovho filozofického odkazu.

Vladimír Leško: Na Slovensku ste známy ako filozof, ktorý je autorom dvoch originálnych kníh o Heideggerovej filozofii – *Pútavý Heidegger* a *Heideggerova cesta bytia*. Celoživotne sa zaoberáte skúmaním Heideggerovho diela. Vieme však o vás, že štúdium vysokej školy ste začali v odbore ekonómie, nie filozofie. Zaujímalo by nás, čo spôsobilo zmenu vašej vysokoškolskej profilácie a prečo ste sa začali venovať filozofii.

Richard Capobianco: V prvom rade srdečne ďakujem vám i vašim kolegom za veľkorysý záujem o moju prácu o Heideggerovi. Som potešený touto správou a posielam pozdravy a prajem všetko dobré vašej filozofickej komunite na Slovensku.

Áno, je pravda, že najprv som študoval ekonómiu a že stále mám veľmi veľký záujem o dejiny ekonomických ideí. Napriek tomu som v sebe objavil aj zaujatie pre skúmanie ešte zásadnejších otázok o tom, čo znamená byť človekom, a o našej existencii a našej realite. To ma viedlo k štúdiu filozofie a uvažoval som o všetkých veľkých starovekých gréckych mysliteľoch. V starovekej gréckej filozofii (a v klasickej filozofii všeobecne) je osobitá múdrosť. Dodnes pokračujem v čítaní, študovaní a učení týchto veľkých diel.

Ako som pokračoval vo svojich filozofických štúdiách a zaoberal sa všetkými ďalšími veľkými filozofmi v dejinách filozofie, zúčastnil som sa aj prednášok Hansa-Georga Gadamera v čase, keď navštívil Spojené štáty, a spomínam si, s akým nadšením hovoril o tom, aký bol Heidegger dynamický a pútavý učiteľ. Hovorieval, že Heidegger priviedol starovekú grécku filozofiu k životu novým spôsobom. Heidegger chcel odstrániť všetky vyčerpané a opotrebované tvrdenia, ktoré sa tradovali o starovekom gréckom myslení, s cieľom odhaliť vibrujúce „pramenné“ skúsenosti, ktoré boli zdrojom ich myslenia a ich terminológie – a naozaj, tieto skúsenosti sú zdrojom všetkého filozofického myslenia. Spomínam, že som s nadšením znova a znova študoval grécku filozofiu a ponoril som sa do štúdia Heideggerových spisov. Pod vedením významného Heideggerovho komentátora

William J. Richardson som sa zaoberal všetkým, čo Heidegger povedal, a bol som ohromený bohatstvom jeho myslenia. Heidegger vdýchol do štúdia filozofie život, oživil a osviežil ho. A po všetkých tých mnohých rokoch sa aj ja snažím pokračovať v tomto duchu v mojom učení aj písaní; prajem si, aby moji študenti a čitatelia mojich prác získali „skúsenosti“, ktoré ústia do filozofickej reflexie, nechcem, aby len jednoducho memorovali a prednášali „stanoviská“ a „tvrdenia“.

Aby som sa vrátil k vašej otázke, myslím si, samozrejme, že štúdium každej disciplíny má svoju hodnotu, ale keď je človek vedený k tomu aby sa pýtal na tie najhlbšie otázky, je vedený k štúdiu filozofie.

V. L.: *Vaše štúdium filozofie je výrazne späté s Boston College, kde bol vašim učiteľom a mentorom prof. W. J. Richardson, ktorý napísal významnú prácu Heidegger: Od fenomenológie k mysleniu. Ako by ste nám priblížili jeho osobnosť a význam v oblasti skúmania Heideggerovej filozofie? Čo je z týchto skúmaní ešte aj dnes aktuálne?*

Richard Capobianco: William J. Richardson bol mojím učiteľom a mentorom a v neskorších rokoch bol mojím priateľom a kolegom. V poslednom desaťročí som bol nadšený, že som s ním mal prezentácie, a bol som poctený, keď napísal predslov k mojej prvej knihe *Pútavý Heidegger*. Minulý rok v decembri zomrel vo veku 96 rokov a Heideggerove štúdiá stratili pravého veľikána. Ale žil plný a bohatý život a jeho práca o Heideggerovi bude aj naďalej ovplyvňovať budúce generácie študentov Heideggerovho myslenia.

Vynikajúca práca prof. Richardsona *Heidegger: Od fenomenológie k mysleniu* bola prvýkrát publikovaná v roku 1963 a do centra Heideggerovho celoživotného myslenia postavila *Seinsfrage*. Moja vlastná práca novými spôsobmi pokračuje v jeho základnom výskume a rozširuje ho. Mám aj osobnú spomienku: Bill (ako som ho poznal) mal nádherné príbehy o výskume a písaní svojej knihy, a najmä o jeho rozhodujúcom stretnutí s Heideggerom v roku 1959, ktoré rozprával s veľkým citom a pôžitkom. Bill v rozhovoroch so mnou až do konca svojho života vždy pripomínal Heideggerovu veľkorysosť a pôvab a bol prekvapený tým, ako hlboko pokojným a meditáciívnym sa Heidegger stal vždy, keď sa zadíval do lesnatej krajiny – bola to, ak mám použiť Billove vlastné slová, tvár „prírodného mystika“.

Význam knihy prof. Richardsona ostáva v tom, že ukázal s veľkým filozofickým prínosom a s jasnosťou, ako Heidegger rozvíjal otázku bytia vo svojom myslení počas celého života.

V. L.: *Keď som začal čítať vašu prácu Pútavý Heidegger, ktorá vyšla v roku 2011, ako prvé som si prečítal predhovor prof. Richardsona. Keď som vašu prácu dočítal, dal som mu za pravdu v troch veciach: po prvé v tom, že vám ako autorovi ide o pochopenie Heideggerovho učenia ako celku; po druhé, že o „púťavom Heideggerovi“ sa dá písať rovnako púťavo; a po tretie, že vaša práca vedie čitateľa späť k Heideggerovým prácam. Preto by som bol rád, keby ste našim čitateľom, ktorí si zatiaľ nestihli prečítať vašu kni-*

hu, povedali, v čom vidíte podstatu Heideggerovej pútavosti a v čom spočíva to hlavné, čo ste chceli svojmu čitateľovi v tejto knihe ponúknuť.

Richard Capobianco: Vaše postrehy sú bystré. Moja prvá kniha *Pútavý Heidegger* bola snahou ukázať ústredné postavenie otázky bytia v celej Heideggerovej práci, ale chcel som tiež využiť texty, ktoré neboli vo výskumnej práci doteraz dôkladne zvážené, napr. *Štyri semináre (Vier Seminare)*, ktoré Heidegger viedol pre francúzskych kolegov v rokoch 1966 – 1973. Môj rozbor *Štyroch seminárov* od prvej kapitoly jasne ukazuje, že aj neskorý Heidegger zostal spätý s otázkou bytia až do konca svojho života. V druhej kapitole som analyzoval obidve jeho rané i neskoré práce súvisiace s pojmom *Ereignis*, aby som ukázal, že Heideggerove úvahy o tomto jeho osobitom termíne sú úvahami o inom mene pre bytie samo (Sein selbst). A to sa týka aj jeho ďalšieho originálneho termínu, *Lichtung*, pre ktorý vznikol priestor v 5. a 6. kapitole. Tieto kapitoly kladú do zorného poľa to, čo doteraz v bádateľskej práci ešte nebolo vysvetlené: že bytie zostalo Heideggerovým hlavným záujmom a že jeho kľúčové termíny *Ereignis* a *Lichtung* sú inými menami pre bytie; t. j. že tieto termíny hovoria „to isté“ iným jazykom, ale nie sú úplne „identické“ v prázdnom logickom zmysle.

Pútavý Heidegger sa zaoberá hlavne vzťahom človeka k bytiu, pričom prostredníctvom dôslednej textovej analýzy zdôrazňujem, ako je raný Heidegger celkom odlišný od neskorého Heideggera v charakterizovaní tohto existenciálneho vzťahu. 3. a 4. kapitola mapujú pohyb v jeho myslení od zdôrazňovania naladenia starosti k naladeniu údivu a od témy nášho „bezdomovstva“ k nášmu „prebývaní“ vo vzťahu k bytiu. Tento druh dôkladnej analýzy vývoja Heideggerovho myslenia nebol doteraz predmetom bádateľskej práce.

Nakoniec, *Pútavý Heidegger* sa snaží zdôrazniť krásu a vplyv Heideggerovho myslenia. Heidegger bol zrejme „najpútavejším“ filozofom 20. storočia. Chcel som vysvetliť „pútavosť“ jeho myslenia starostlivým a dôsledným – ale zároveň aj živým a „pútavým“ – spôsobom. Dúfam, že čitatelia budú súhlasiť.

V. L.: *Zatiaľ ešte zostaňme pri práci Pútavý Heidegger. V tej kladiete dôraz na pochopenie Heideggerovho učenia v kontexte jeho posledných štyroch seminárov – v Le Thor (1966, 1968, 1969) a v Zähringene (1973). Čitateľovi predkladáte hypotézu, že Heideggerovo neskoré myslenie sa vracia späť k svojmu začiatku, t. j. k problému zmyslu bytia. Aké sú vaše základné argumenty potvrdzujúce túto hypotézu?*

Richard Capobianco: Pred časom niektorí Heideggerovi komentátori tvrdili, že Heidegger v neskorších rokoch zanedbával *Seinsfrage*, ale *Štyri semináre* potvrdili, že otázka bytia mala ústredné postavenie v jeho myslení až do konca jeho tvorby. Na poslednom seminári v roku 1973 v Zähringene bolo jasne a rozhodne vyhlásené, že „musíme opätovne zdôrazniť, že jediná otázka, aká kedy Heideggera zaujímala, bola otázka bytia: Čo znamená bytie?“.

V práci *Pútavý Heidegger* teda ukazujem, ako sa Heidegger na každom z mnohých seminárov v rokoch 1966 – 1973 znovu a znovu vracal k objasňovaniu základných rysov bytia. Okrem toho bytie – pochopené ako temporálno-priestorové formovanie a rozvíjanie všetkých jestvujúcien – pomenovával aj termínmi *fysis*, *alétheia*, primordiálny *Logos*, *kosmos*, *Ereignis* a *Lichtung*. Ako som ukázal v práci *Heideggerova cesta bytia*, Heidegger po mnohé roky zastával túto pozíciu a v *Štyroch seminároch* opäť potvrdzuje tieto svoje interpretácie. Na strane 30 citujem z listu, ktorý Heidegger napísal Manfredovi Fringsovi v roku 1966: „Práve otázka bytia – a len tá jediná – určuje cestu môjho myslenia a jeho hranice.“

V. L.: *Na poslednom seminári, ktorý Heidegger zrealizoval v roku 1973, sa čítalo jeho dôležité vyhlásenie o Parmenidovi. V čom podľa vás spočíva jeho dôležitosť?*

Richard Capobianco: Ako ste uviedli, na poslednom seminári v Zähringene v roku 1973, Heidegger prečítal krátke vyhlásenie o Parmenidovi, o ktorom môžem povedať, že súborne vyjadruje jeho celoživotné myslenie o bytí. Poznamenávam však, že jeho záverečné vyjadrenie o Parmenidovi je podobné mnohým ďalším tvrdeniam, ktoré formuloval počas celého svojho života, najmä tvrdenie týkajúce sa jeho čítania Parmenidových zlomkov v prednáškovom kurze *Čo znamená myslieť? (Was heisst Denken?)* v rokoch 1951 – 1952. Jadrom Heideggerovej úvahy je snaha vysvetliť 6. zlomok, ktorý nás vyzýva povedať a vziať si k srdcu „*eon: emmenai*“ (archaické grécke hláskovanie „*on: einai*“).

Na úsvite západného myslenia nám Parmenides, a to Heidegger pochopil bezvýchradne, pomohol myslieť bytie ako základný „proces“ alebo „cestu“, ktorá vyjavuje všetko jestvujúce. Inými slovami, „*eon: emmenai*“ znamená rodiace sa jestvujúcno (*eon*) vo svojom samotnom vznikaní (*emmenai*). Alebo inak, vzťahuje sa k tomu-ktoré-je-prítomné (*das Anwesende*) v jeho prítomnení samom (*anwesen selbst*). Popravde, Heideggerovo vysvetlenie zlomku je hutné a náročné, ale jeho význam je dostatočne zrejmý: Meditovať o bytí znamená meditovať o temporálne dynamickom procese, o tom, kedy a kde všetky jestvujúcna vzchádzajú a začínajú jestvovať, t. j. o vznikaní všetkého, čo vzniká.

V. L.: *Vo svojej práci oprávnene píšete, že Heidegger (najmä neskorý) necháva čitateľa v neistote, ako má vlastne chápať bytie (Sein). Veľmi dobre to vidíme najmä na jeho formuláciách, ktoré na jednej strane zdôrazňujú, že bytie nemôže bytovať bez jestvujúcna, a na druhej strane opäť kladie obrovský dôraz na pochopenie bytia samého bez ohľadu na jestvujúcno. Je vôbec možné poznať bytie samotné? Čo si o tom myslíte?*

Richard Capobianco: Vaša otázka ide k jadrú vysvetlenia, ktoré je nevyhnutné, ak chceme pochopiť Heideggerovo pôvodné a osobité uvažovanie o bytí; a je to vysvetlenie, o ktoré som sa snažil v obidvoch mojich knihách. Z jeho celoživotných reflexií a meditácií môžeme vyťažiť tézu, podľa ktorej bytie samo alebo Bytie (*Beyng*) (*Sein selbst/Seyn*) ponecháva jestvujúcno (*das Seiende*) v jeho jestvujúcnosti (*die Seiendheit*). V roku 1945 to vyjadril jasne a elegantne: „Teraz je Bytie (*Beyng*) tým, čo necháva každé a všetko

jestvujúcno byť tým, čo je a ako je, práve preto, že Bytie (Beyng) je oslobodzujúce, pričom necháva každú jednotlivú vec odpočívať v jej pretrvávajúcej plnosti; t. j. Bytie (Beyng) chráni každú vec.“ Inými slovami, bytie, ktoré nie je konkrétnym jestvujúcnom, je temporálno-priestorovou ontologickou „cestou“ alebo „procesom“, na ktorej všetky jestvujúcna vzhádzajú, začínajú jestvovať v ich jestvujúcnosti (Seiendheit), t. j. v ich plnom javení sa alebo „plnom vzhľade“ (starogrécke filozofické pojmy eidos, morfé; stredoveké pojmy essentia, quidditas). Bytie je čistým vynáraním sa všetkého, čo vzniká (fysis). Bytie je čistou manifestáciou všetkého, čo je prejavované (alétheia). Bytie je výkladom a zhromaždením všetkého, čo je (primordiálny Logos). Takéto chápanie bytia, hoci je už naznačené v ranom diele, Heidegger najhlbšie preskúmal vo svojich „neskorých“ spisoch a úvahách. Takže áno, „poznávanie“ bytia je naozaj možné, ale nemôžeme vedieť – ani hovoriť – o bytí rovnakým spôsobom, ako hovoríme o jestvujúcne; a to je tá zmena.

V. L.: *Mnohí bádatelia, medzi nimi O. Pöggeler, si ešte aj dnes myslia, že druhým najväčším Heideggerovým dielom sú jeho Príspevky k filozofii. Pri čítaní vašej práce Pútavý Heidegger som sa veľmi potešil, keď som našiel vetu, že „Heideggerovým hlavným dielom tridsiatych rokov 20. storočia je zrejme Úvod do metafyziky“. Avšak skôr, než sa dostaneme k významu práce Úvod do metafyziky, rád by som poznal vaše hodnotenie významu Príspevkov v Heideggerovej tvorbe. Prečo ich nie je možné považovať za jeho druhé najvýznamnejšie dielo?*

Richard Capobianco: Je pravda, že Heideggerov súkromný rukopis *Beiträge* alebo *Príspevky k filozofii*, ktoré vytvoril v rokoch 1936 – 1938, sa stali v posledných rokoch ústredným bodom záujmu mnohých Heideggerových komentátorov. Je to pochopiteľné, keďže tento text bol zverejnený až po Heideggerovej smrti a samotné dielo je veľmi tajomné. Niektoré skúmania boli vynikajúce, ale niektorí komentátori by chceli v tomto texte vidieť prísľub, ako sa dostať k nejakému „tajnému“ Heideggerovmu učeniu alebo ako sa dostať k Pra-Heideggerovi (Ur-Heidegger), ktorý nejakým spôsobom odomyká význam všetkých jeho ďalších spisov – ale v tomto prípade o to vôbec nejde. Jednoduchšie povedané, tento rukopis predstavuje Heideggerove experimentálne snahy v 30. rokoch: prehodnotiť a prepracovať svoje základné problémy. Je to pozoruhodná práca, pretože nám dáva živý obraz Heideggerovho zápasenia s jazykom; chce v istom zmysle novým spôsobom predstaviť základné témy svojho myslenia, najmä prechod k „neskorému“ dielu. Napriek tomu nesmieme zveličovať dôležitosť tohto textu. Z dlhodobej perspektívy Heideggerovho miesta v dejinách filozofie si myslím, že dva najdôležitejšie texty od 30. rokov minulého storočia predstavujú prednáškový kurz *Úvod do metafyziky* a esej *Zrod umeleckého diela*. Ako som na to poukázal vo štvrtej kapitole *Heideggerovej cesty bytia*, Heidegger sám považoval *Úvod do metafyziky* za jednu zo svojich najdôležitejších výpovedí a my sa k nej musíme vrátiť, ak chceme pochopiť a oceniť základnú otázku jeho myslenia – a odovzdať ju ostatným v jasnej podobe. *Úvod do metafyziky* je majstrovským dielom, ktoré je a bude prístupnejšie širšiemu filozofickému publiku než *Beiträge*.

V. L.: *Pre Heideggera je charakteristické, že vniesol do filozofickej terminológie 20. storočia veľa nových filozofických pojmov, ktorých pochopenie je stále otvoreným problémom. Medzi nimi majú svoje dominantné postavenie aj také jedinečné heideggerovské pojmy, ako sú die Lichtung a das Ereignis. Aj vy im venujete vo svojich skúmaníach veľkú pozornosť – a právom. V tomto kontexte by ma zaujímalo, ako ich chápete a ako možno vysvetliť tvrdenie „Die Lichtung selber aber ist das Sein“?*

Richard Capobianco: Heidegger miloval jazyk a vždy sa pokúšal nájsť nové spôsoby ako priviesť k jazyku bytnosť vecí, ktoré mal v zornom poli. Jeho hlavný záujem sa týkal bytia; chcel nájsť nové a neošúchané spôsoby, ako o ňom hovoriť; a *Ereignis* a *Lichtung* možno chápať ako jeho vlastné osobité termíny, jeho umelecké termíny. V práci *Pútavý Heidegger* skúmam Heideggerovo chápanie *Lichtung* v 5. a 6. kapitole. Tieto kapitoly predstavujú krok vpred vo vedeckej práci – aj vy na to v otázke poukazujete. O Heideggerovom použití tohto termínu by sme mohli hovoriť dlho, ale aby som odpovedal na vašu otázku priamejšie: Je jasné, že Heidegger chápe *Lichtung* ako iné meno pre bytie. Ako viete, tvrdí to najdôraznejšie v *Liste o humanizme* z roku 1946: „Ale svetlina sama je bytie.“ To znamená, že aj keď je tu korelácia medzi ľudským bytím a bytím, na prvom mieste je to bytie, ktoré je svetlinou alebo otvorením všetkých vecí. My ako ľudské bytosti sme schopné „presvetliť“ alebo „sprístupniť“ veci v jazyku len preto, že bytie osvetlilo a otvorilo všetky veci – t. j., že im v prvom rade umožnilo jestvovať. Heidegger zdôrazňuje prioritu a prvenstvo bytia ako „svetliny samej“ (*die Lichtung selbst*) alebo ako „otvorenie samo“ (*das Offene selbst*).

V. L.: *A ako je to v prípade das Ereignis? Aj tu môže platiť, že Ereignis je len iným menom pre bytie samé?*

Richard Capobianco: Pred časom niektorí komentátori tvrdili, že Heidegger podriadil svoj pojem bytia pojmu *Ereignis*, ale nie je to tak. V raných rukopisoch *Beiträge* a v rukopisoch súvisiacich s *Beiträge* sa často uvádza, že „*Ereignis* je bytie (Beyng)“ alebo že „Bytie (Beyng) je *Ereignis*“, a tiež sa v nich často cituje „Bytie (Beyng) ako *Ereignis*“ alebo „*Ereignis* ako bytie (Beyng)“. Tak je to aj v jeho neskorších spisoch týkajúcich sa *Ereignis* z konca 50. a začiatku 60. rokov. V známej prednáške z roku 1962 *Čas a bytie* dovádza svoje najpozoruhodnejšie poznámky o *Ereignis* k záveru tvrdením, že „jediným cieľom tejto prednášky je priviesť k nazeraniu bytie samé ako *Ereignis*“. V 2. kapitole mojej práce *Pútavý Heidegger* i v ďalších článkoch uvádzam všetky tieto textové dôkazy, aby som ukázal, že Heidegger vždy považoval svoj osobitý výraz *Ereignis* len za iný názov pre bytie/Bytie (Beyng). Inými slovami, obidva názvy vedú k pochopeniu základnej veci, a to azda môžem povedať, že slovo *Ereignis* je obzvlášť efektívne ak sa má do zorného uhla pohľadu dostať temporálna „udalosť“ alebo „prihodenie sa“ všetkých jestvujúcien vrátane nás.

V. L.: *V 6. časti svojej práce Pútavý Heidegger venujete veľkú pozornosť skúmaniu Platónovho chápania svetla a fenoménu čistiny v Heideggerovom učení. V čom teda spočíva význam Platónovho chápania svetla z hľadiska fenoménu čistiny?*

Richard Capobianco: Áno, obidve kapitoly, 5. a 6. kapitola práce *Pútavý Heidegger*, sa zaoberajú Heideggerovým pojmom *die Lichtung* ako dlhým a zaujímavým príbehom jeho záväzku voči Platónovej metafore „svetla“, najmä ako ju nachádzame v *podobenstve o jaskyni*, ako je rozpovedané Sokratom v 7. knihe dialógu *Štát*. Naznačil som aj to, že zmienka o stredovekej „metafyzike svetla“ bola ďalším zdrojom Heideggerovej inšpirácie.

Jedným z kľúčových problémov je to, že v opakovaných čítaniach Platónovho *podobenstva o jaskyni* v rokoch 1926 – 1940 Heidegger nevníma svetlo slnka ako „ontické“ či „onto-teologické“. Áno, slnko je práve tento zdroj svetla alebo toto „primordiálne svetlo“, ako ho vníma on, umožňuje všetko, čo je osvetlené, a teda viditeľné. Inými slovami, podľa Heideggera práve slnko, Platónov „symbol“ idey Dobra, umožňuje všetky jestvujúca a všetku ontickú pravdu o jestvujúcich – a toto „umožnenie“ je vecou samou, die Sache selbst. Vo všetkých týchto čítaniach potom Heidegger vyjadril svoj vlastný základný záujem o bytie – ponechanie jestvujúcich v ich jestvujúcosti – v zmysle metafory svetla, ktorú si privlastnil od Platóna. Hoci Heidegger považoval prejavujúce sa svetlo za „ontické“, nie je to tak s ohľadom na prejavujúce sa svetlo slnka – to predstavuje bytie samotné. Tento rozdiel medzi prejavujúcim sa a prejavovým svetlom je preneseným ekvivalentom „ontologickej diferencie“ medzi bytím a jestvujúcim. Neskorý Heideggerov vzťah k Platónovej metafore „svetla“ bol ambivalentnejší a ja túto záležitosť skúmam ďalej v obidvoch knihách: *Pútavý Heidegger* i *Heideggerova cesta bytia* (2. kap.; s. 101-102; poznámka 6).

V. L.: *Nemecký bádateľ G. Figal už roky kladie dôraz na dôležitosť chápania Heideggerovho diela vo vzťahu k Aristotelovi. Tvrdí, že Heidegger zostal v celej svojej tvorbe aristotelikom. Ja s jeho názorom nesúhlasím. Aristoteles má v Heideggerovej tvorbe v porovnaní s inými gréckymi filozofmi výsadné postavenie iba v rokoch 1922 – 1930. Potom sa význam Aristotela (ale aj Platóna) veľmi rýchlo stráca. Možno najlepšie to vidno v jeho práci Úvod do metafyziky, kde to hlavné je už výrazne späté s myslením Parmenida i Herakleita a Platónovi a Aristotelovi sa venuje minimálna pozornosť. Aké je vaše hodnotenie vzťahu Heideggera k Aristotelovi?*

Richard Capobianco: To je veľmi zložitá otázka na to, aby mohla byť zodpovedaná na malom priestore! Stručne povedané, myslím si, že Aristoteles hrá kľúčovú úlohu v Heideggerovom celoživotnom myslení, ale súhlasím s vami aj v tom, že Heidegger nakoniec favorizoval predsokratovských mysliteľov Anaximandra, Parmenida a Herakleita (ako im rozumel) pred Aristotelom.

Pre mňa je najdôležitejšia Heideggerova výpoveď o Aristotelovi v jeho eseji *O bytnosti a pojme fysis*; Aristoteles, *Fyzika B, 1*“, ktorú napísal v roku 1939 (ale publikoval ju

až v roku 1958). Táto esej značne presahuje jeho rané diskusie o Aristotelovi z 20. rokov a reflektuje jeho plnšie rozvinutie a zrele chápanie Aristotelovho myslenia. Heidegger brilantne osvetľuje Aristotelovo základné pochopenie temporálneho charakteru bytia (*kinesis*) i to, ako Aristoteles vďaka tomu zostal bližšie k originárnemu chápaniu bytia u Anaximandra, Parmenida a Herakleita než Platón. Heidegger nikdy neprestal obdivovať Aristotelovo myslenie, ale rozpoznal tiež, že Aristoteles prispel k posunu v myslení o bytí tým, že pritiahol pozornosť k „nadčasovým“ „formám“ vecí. Preto vzhľadom na tento posledný aspekt, môžem povedať, ako naznačujete aj vy, že u Heideggera boli z hľadiska jeho myslenia bytia vždy významnejší než Aristoteles najranejší grécki myslitelia (predsokratovci).

V. L.: *Vo svojej práci Pútavý Heidegger na s. 51 píšete: „Heidegger celý život premýšľala, čo bolo na Západe pomenované Parmenidom a Herakleitom ako eon – bytie...“ Zásadné rozvinutie tejto myšlienky nachádzame potom vo vašej práci Heideggerova cesta bytia (2014). Pokiaľ ide o Parmenida, tak to platí, ale Herakleitos bol pre Heideggera dôležitým len v rokoch 1933 – 1954. Na celej veci je najsmutnejšie to, že práve zrod gréckej filozofie spojil s obrodou „nemeckej univerzity“, „nemeckého duchovného sveta“ vo svojej Rektorskej reči (1933), čo potom precizoval najmä v prednáške z roku 1936 Európa a nemecká filozofia, v ktorej „nemeckú filozofiu“ stotožnil s „filozofiou vôbec“. Nechcem svoju otázku viesť k problému Heidegger a nemecký národný socializmus, ale len k jeho tvrdeniu, že v dejinách filozofie došlo k mylnému vysvetleniu dvoch veľkých predplatónskych mysliteľov – Herakleita a Parmenida –, ktoré podľa neho nie je doteraz prekonané. Obidvaja títo grécki myslitelia uvažujú len o jednom a tom istom – o bytí; jeden z pozície diania a druhý z pozície stálosti. Možno s týmto hodnotením súhlasiť? Pokiaľ áno, tak prečo?*

Richard Capobianco: Podľa môjho názoru, Heideggerovo čítanie Parmenida a Herakleita (a Grékov všeobecne) nemá žiadne zásadné prepojenie s jeho politikou; tento problém je samostatnou témou na diskusiu, ako na to poukazujete aj vy. Ale k vašej otázke o jeho čítaní Parmenida a Herakleita: Heidegger v priebehu svojho života komentoval obidvoch týchto raných gréckych mysliteľov. Boli pre neho pri vysvetľovaní problému bytia dôležití do samého konca.

V tradičných čítaniach, na ktoré odkazujete, Parmenides je mysliteľom „stálosti“ a Herakleitos je mysliteľom „zmeny“ a „diania“. Ale na Heideggerovom poňatí je pútavé práve to, že považuje tieto tradičné čítania za zásadne nesprávne alebo krátkozraké; t. j. číta obidvoch, Parmenida a Herakleita, ako tých, čo bytie privádzajú k jazyku, ako jeden temporálny „proces“ alebo „cestu“, obsahujúcu alebo zahŕňajúcu obidvoje: „pohyb“ i „zotrvávanie“. Inými slovami, rozumie týmto dvom gréckym mysliteľom ako hovoriacim „to isté“ o bytí, ale rôznymi spôsobmi, a to, či to je „férové“ alebo „presné“ čítanie, zostáva otvoreným problémom do ďalšej diskusie. V každom prípade to najdôležitejšie môžeme formulovať takto: Človek nemôže plne pochopiť Heideggerovo pôvodné a osobité chápanie bytia/Bytia (Beyng) bez jeho vnímavého vysvetlenia Parmenida a Herakleita.

A to je dôvod, prečo kladiem v *Heideggerovej ceste bytia* v 5. a 6. kapitole taký dôraz na Heideggerove brilantné prednáškové kurzy venované Herakleitovi v rokoch 1943 a 1944, ktorým vo výskumnej práci doteraz nebola venovaná dostatočná pozornosť.

V. L.: *Stále je veľkým otvoreným problémom vzťah Heideggera k Husserlovi do roku 1929, a osobitne k problémom „fenomenologického skúmania“, najmä Aristotelovej filozofie. Ako by ste v tomto kontexte charakterizovali Heideggerovo dielo?*

Richard Capobianco: Vzťah medzi myslením Husserla a Heideggera je pomerne zložitý a vyžadoval by oveľa dlhšiu odpoveď, ale ponúknem tu jeho prehľad. Už v roku 1919 Heidegger začal rozumieť filozofickým problémom v Husserlovej fenomenologickej perspektíve, ale aj pokiaľ ide o iné aspekty, pohyboval sa v 20. rokoch v rámci Husserlovej transcendentálno-fenomenologickej štruktúry, a to aj v práci *Bytie a čas*.

Heideggerovo skoncovanie s transcendentálnou fenomenológiou je oveľa rozhodnejšie v tridsiatych rokoch a neskôr. Pochopil Husserlovu „fenomenológiu“ ako ďalšiu verziu moderného „subjektivismu“, tiahnuceho sa od Descarta. Inými slovami, Husserl nikdy neprišiel k „veciam samým“, pretože jeho myslenie bolo veľmi silno zviazané s transcendentálnou subjektivitou (noesis) a s „konštitúciou“ objektov (noéma) myslenia. V súčasnosti je otázka, či Husserlov transcendentálny idealizmus je napokon metafyzickým idealizmom, aj naďalej veľmi problematická – dokonca aj medzi Husserlovými žiakmi. Avšak ide o to, že Heidegger prichádza s tým, že vidí Husserla do značnej miery uväzneného v rámci modernej tradície myslenia, ktorá bola zameraná na ľudskú subjektivitu do takej miery, že „zabudla“ na bytie. Heidegger práve v tejto súvislosti vynaložil intenzívne úsilie, aby prinavrátil späť do filozofie pôvodnejšie Aristotelovo myslenie (a staroveké grécke myslenie ako také) s cieľom prekročiť prevládajúci „subjektivismus“ modernej doby. Podľa Heideggera bolo nevyhnutné vrátiť sa pred moderné myslenie od Descarta po Kanta a Husserla, vrátiť sa k „počiatku“ západného myslenia, ku Grékom s cieľom získať späť najbohatšie myslenie – a skúsenosť – bytia.

V. L.: *V Heideggerových skúmaníach Parmenida a Herakleita zo 40. rokov 20. storočia je dôraz kladený na nové chápanie pravdy ako alétheie. Blízkosť Parmenidovho a Herakleitovho chápania alétheie ako neskrytosti však ešte neznamená ich totožnosť. V čom možno vidieť odlišnosti v ich chápaní pravdy?*

Richard Capobianco: Ako som uviedol v predchádzajúcej odpovedi, akokoľvek môže byť chápanie rozdielu medzi myslením Parmenida a myslením Herakleita tradičné, podľa Heideggera títo dvaja myslitelia hovoria o bytí „to isté“. Pripomeňme si Heideggerov názor, podľa ktorého *alétheia* a *fysis* boli dva starogrécke názvy pre bytie; teda bytie, *alétheia* a *fysis* hovoria „to isté“. V Heideggerovom čítaní Parmenidova *alétheia* pomenováva temporálnu neskrytosť všetkých jestvujúcien, v ktorých väzí rozmer skrytosti. Rovnako *fysis* u Herakleita pomenováva vznikanie alebo objavenie sa všetkých jestvujúcien, v ktorých väzí dimenzia skrytosti; hovorí to najmä Herakleitov zlomok 123: *Fysis krypt-*

theastai philei. Podľa Heideggera teda obidvaja, Parmenides i Herakleitos, hovoria „to isté” o bytí ako „primordiálnej pravde”, ktorá vyžaruje, ale tiež sa zdržiava v skrytosti. Inými slovami, bytie „je” alétheia „je” fysis.

V. L.: *Vaša kniha Heideggerova cesta bytia je cenná najmä tým, že sa v nej pokúšate zdôrazniť nezastupiteľné miesto Herakleitovej filozofie v jeho filozofickom domýšľaní otázky bytia. V čom nachádzate to najdôležitejšie v Herakleitovom myslení ako to, čo sa stalo podnetom Heideggerovho vlastného riešenia otázky bytia (Seinsfrage)?*

Richard Capobianco: Správne konštatujete, že moja kniha *Heideggerova cesta bytia* zdôrazňuje Heideggerovo čítanie Herakleita v prednáškových kurzoch z rokov 1943 a 1944. Tieto prednáškové kurzy sú pozoruhodné a anglicky hovoriaci čitatelia väčšinou prehliadajú ich význam, pretože nemecké vydanie GA 55 ešte nebolo preložené do angličtiny. V 5. a 6. kapitole uvádzam preklady a diskusie o týchto textoch, ktoré sa doteraz ešte v anglickom jazyku vo výskumnej práci neobjavili, a zdôrazňujem význam Herakleitových zlomkov pre Heideggerovo myslenie.

Nemôžem identifikovať len jeden „impulz“ z Herakleita, lebo ich je veľmi veľa! Všeobecne povedané, Heidegger vysvetlil jeho chápanie bytia, pokiaľ ide o kľúčové zlomky o *fysis* a *logos* (alebo o tom, čo Heidegger volá pôvodný *logos*, der ursprüngliche Logos). Podľa Heideggera sú Herakleitove termíny *fysis* a *logos* jednými z prvých názvov bytia samého a túto tému rozvíja mnohými brilantnými spôsobmi. Dúfam, že vaši čitatelia budú čítať tieto kapitoly spolu s čítaním GA 55 s cieľom oceniť kreativitu Heideggerových čítaní. Aby som uviedol len jeden príklad: Musíme zohľadniť poetický filozofický spôsob, akým Heidegger opisuje vzťah človeka (a všetkých jestvujúcien) k bytiu z hľadiska témy a obraznosti „vdychovania a vydychovania“, o čom uvažujem v 6. kapitole.

V. L.: *Zdá sa, že Heideggerovo záverečné slovo k Herakleitovi bolo Heideggerom vyjadrené na seminári s Finkom v roku 1967. Ako vnímate tento seminár? Obsahuje niečo nové v Heideggerovom chápaní Herakleita v porovnaní s jeho predchádzajúcimi hodnoteniami?*

Richard Capobianco: Na tento seminár z roku 1967 odkazujem v článku, ktorý bude publikovaný spolu s týmto rozhovorom vo vašom časopise *Filozofia*. Tento článok ďalej skúma Heideggerovo čítanie Herakleita, ale so zvláštnym zreteľom na Herakleitov *kozmos* ako ďalší názov pre bytie samé. Tento seminár s Finkom je zaujímavý, ale všetky kľúčové momenty Heideggerovho čítania Herakleita sú obsiahnuté už v prednáškových kurzoch z rokov 1943 a 1944.

V. L.: *O Heideggerovi je známe, že v rozhovoroch nikdy neodpovedal na dve otázky: na otázku o Bohu a na otázku, na čom aktuálne pracuje. Rád by som sa vás opýtal, čo si myslíte o Heideggerovom chápaní Boha, najmä z jeho Príspevkov k filozofii, kde nám ponúka koncept „posledného Boha“.*

Richard Capobianco: Tu je odpoveď veľmi ťažká, najmä s ohľadom na jeho záhadné odkazy na „posledného boha“ v *Beiträge*, ako ste už spomenuli. Dovoľte mi teda odpovedať na túto otázku o „bohoch“ všeobecnejšie. Problematika významu bohov v Heideggerovom myslení je zložitá, ale mali by sme mať na zreteli aspoň to, že vždy trval na tom, že „bohovia“ nikdy nie sú iba projekciami človeka; t. j. „bohovia“, rovnako ako my „smrteľníci“, sa nevymaňujú z bytia temporálno-priestorového vznikania alebo jeho zjavujúceho sa „spôsobu“ (či ontologického procesu), kedy a kde sa všetky jestvujúca zjavujú a začínajú jestvovať. Iste, ako hovorí Heidegger, „bohovia“ alebo „božstvá“ nie sú tradičnými onto-teologickými nadčasovými entitami, keďže sú tiež „temporálne“ tak, ako to vyplýva zo samotnej časovosti – bytia – ako ich „zdroja“.

Niektoré nedávne interpretácie Heideggera – ktoré sú iba variáciami Husserlovho transcendentálneho idealizmu – sú úplne mimo úrovne predpokladajúcej, že podľa neskoršieho Heideggera ľudské bytie je „zdrojom“ „bytia“. Preto sú tieto interpretácie mylné aj v snahe vyriešiť problém „bohov“ v jeho myslení tým, že ich vyhlásia za ľudské bytie: „bohovia“ sú len potiaľ, pokiaľ je človek. Heidegger na každom kroku túto pozíciu vyvracia. Jeho názor je vždy rovnaký: Musíme sa ešte raz naučiť byť pozorní a počúvať. Náš vek je vekom egoity (Ichheit) a vekom zvyšujúceho sa dopytu, akoby bol človek meradlom všetkých vecí. Heidegger nás vyzýva, aby sme ostali „otvorení“ „bohom“, ale musím priznať, že ani dnes presne nevieme, čo Heidegger mieni týmito „bohmi“ alebo „božstvami“. Mám podozrenie, že túto záležitosť necháva neistou zámerne.

V. L.: *Na čom momentálne pracujete vy v súvislosti s Heideggerovým dielom?*

Richard Capobianco: Venujem sa celému radu tém týkajúcich sa Heideggerovho myslenia. Napríklad v 2. kapitole *Heideggerovej cesty bytia* sa zaoberám jeho interpretáciou jednej z Heideggerových „posledných básní“. Bol som prekvapený, aké krásne a rezonujúce je jeho čítanie. V nedávnej práci som sa zaoberal vzťahom medzi Heideggerovým myslením a básnikmi americkej tradície, najmä Waltom Whitmanom. Naozaj je to toho mnoho, čo by sme sa mohli naučiť začlenením Heideggerovho myslenia do dialógu s veľkými básnikmi ktorejkoľvek kultúrnej tradície.

V. L.: *A na záver by som sa vás rád opýtal, ako by ste vyjadrili ďalšie možné produktívne cesty skúmania Heideggerovho filozofického dedičstva?*

Richard Capobianco: Ako viete, v súčasnej dobe je tu veľké množstvo diskusií o Heideggerovom osobnom živote a politike. Podľa mňa treba mať na pamäti, že nezáleží na tom, aké vyčerpávajúce úsilie niektorí interpretátori nedávno vynaložili na to, aby ukázali rozdiel medzi Heideggerom človekom a jeho dobou na jednej strane a Heideggerom mysliteľom na strane druhej. Práca každého vynikajúceho filozofa, básnika, výtvarníka, skladateľa – kreatívna práca ktoréhokoľvek človeka – nemôže byť nikdy redukovaná na zjednodušenú biografiiu. Ak to budeme mať na pamäti, tak tu bude pre nás aj naďalej široký priestor na obdivovanie a ocenenie neobyčajného dosahu a bohatstva jeho mysle-

nia a možnosti zásadne sa filozoficky aj existenciálne poučiť z jeho práce. Povzbudzujem mladých študentov, aby sa zaoberali Heideggerovým myslením s otvorenou myslou a s otvoreným srdcom.

Na záver sa chcem poďakovať vám, Vladimír, a vašim kolegom i čitateľom za túto príležitosť podeliť sa svojimi myšlienkami. Teším sa na budúcu výmenu názorov s vašou filozofickou komunitou.

V. L.: Aj ja vám ďakujem za vašu ochotu podeliť sa s nami o vaše *pútavé* chápanie Heideggera.

Zhováral sa *Vladimír Leško*.

Z angličtiny preložili *Katarína Mayerová* a *Dušan Hruška*.